

סימן כ

אריז"ל 1254567

הרב חיים ברגיג שליט"א/ ר"מ בישיבה

בענין חיוב פתחי מעלית במזווה

ראיתי למו"ר הגאון ר"מ הלוי זצ"ל בשו"ת תפל"מ ח"ג (סי' ל"ג) שכתב שאין לחייב את פתח המעלית במזווה כיון שהמעלית נוסעת מקומה לקומה ואינה קבועה במקום אחד, ודמיא לבית שבספינה שפטור ממזווה לפי שאינו עשוי לדירת קבע, וכמ"ש הרמב"ם (פ"ו מהלכות מזווה ה"ט). וכ"פ מרן בש"ע יו"ד (סי' רפ"ו סי"א). והיינו משום שאין הספינה קבועה רק שטה ע"פ המים. ע"ש. וכן ראיתי למרן הראשל"צ בס' הליכות עולם ח"ח (עמוד ש-ש"א) שכתב כן. והוסיף מרן הראשל"צ ונראה שגם הפתח הקבוע בבנין שדרכו נכנסים למעלית פטור מן המזווה שכן אינו משמש אלא לצורך כניסה למעלית והואיל והמעלית עצמה פטורה שאינה חשובה לדירת קבע גם הפתח שבבנין פטור, וכמ"ש בס' האשכול סי' כ"ה (עמוד ע"ז) שכל בית שער שהוא למקום חיוב חייב למקום פיטור פטור. ע"ש. אמנם מו"ר זצ"ל (שם אות ה') כתב שהפתחים שבקומה הראשונה ומעלה נראה שדינם כפתח של בית שער ומרפסת שנכנסים דרכם לבתים שמבואר ברי"ף (הל' מזווה) וברמב"ם (שם ה"ז) ועוד ראשונים שחייבים במזווה הואיל ונכנסים דרכם לבתים החייבים במזווה. וכ"פ מרן בש"ע (שם ס"ז). וחדר המדרגות שלנו נראה שהוא ממש כמו בית שער ומרפסת שלפני הפתח שבזמנם. וא"כ נראה שצריך לקבוע מזוזות בפתחים שבחדר המדרגות הפתוחים למעלית הואיל ונכנסים דרכם מהמעלית לחדר המדרגות ומשם לבתים. ויקבע המזווה בצד ימין הנכנס מן המעלית לחדר המדרגות ויברך על קביעתה ע"ש. ומרן הראשל"צ דן את הפתח הקבוע בבנין כפתח כניסה למעלית אך באמת בקומות העליונות יש לראותו גם כפתח יציאה לחדר המדרגות שבאותם קומות (ועיין בסוף המאמר).

ולענין הפתח שבקומת קרקע הפתוח למעלית כתב מו"ר שיש לדון אם חייב במזוזה, שיש צד לומר שפטור ממזוזה אע"פ שנכנסים דרכו לחדר המדרגות שבקומות שמעליו ומשם לבתים, שהואיל ונכנסים בו תחילה למעלית הרי הוא נחשב פתח ראשון למעלית והיא פטורה ממזוזה וכן"ל. ויש צד לומר שאעפ"כ חייב במזוזה הואיל וסו"ס נכנסים דרכו לחדר המדרגות בקומות שמעליו ומשם לבתים וא"כ גם נחשב כפתח של הבתים. ומצא שבסברות אלו נחלקו רבותינו הראשונים. כי מדברי הרא"ש בהל' מזוזה שכ' ששערי חצירות חייבים במזוזה אע"פ שאין תקרה לחצירות הואיל ועכ"פ תשמישי חצר דרכן לעשותן בבית שאינו מקורה ע"ש. מוכח שסובר שאין שערי חצירות חייבים במזוזה רק מחמת שנכנסים דרכן לבתים אלא גם משום החצר עצמה. (וע"ש במה שכתב מו"ר להסביר דברי הרא"ש שלא יסתרו זל"ז ע"ש.) אולם רבינו מנוח הביאו הב"י יו"ד (סי' רפ"ו) כתב שהטעם שהחצרות חייבים במזוזה אע"פ שאינם מקורות הואיל ובתים מקורים פתוחים לחצירות ע"ש. ומוכח דסובר שיש לחייב פתח במזוזה אע"פ שפתוח לבית הפטור ממזוזה הואיל ודרכו נכנסים לבסוף לבית שחייב במזוזה. ובשיטה זו עומדים גם הראב"ד והמאירי. וא"כ הפתח שבקומת הקרקע תלוי ועומד במחלוקת זו. והוסיף עוד מו"ר (שם אות ו') שאפשר לומר שדוקא בפתח החצר סובר הרא"ש שצריך שהחצר עצמה תהיה חייבת במזוזה משום שאין עיקר תשמישה לכניסה לבתים אלא גם כניסה לחצר לצורך תשמישי החצר, אבל בנ"ד שכל תשמיש המעלית הוא לצורך כניסה לבתים א"כ אף הרא"ש יודה שנחשב הפתח למעלית לפתח הבית מדרבנן עכ"פ. וכן משמע ממ"ש בתו' הרא"ש יומא (יא.) שבית שער אע"פ שנכנסים דרכו לבית פטור ממזוזה מהתורה משום שהוא דבר קטן ואינו חשוב ע"ש. ומ"מ חייב במזוזה מדרבנן וכמ"ש בתוס' הרא"ש שם לפי דעת הרי"ף. והיינו משום שנכנסים דרכו לבית וזהו עיקר תשמישו לכן נחשב כפתח הבית. וסיים מו"ר, ומ"מ כיון שאין זה ברור בודאי לדמותו לפתח בית שער גם להרא"ש, לכן יש להורות לקבוע בו מזוזה בלא ברכה ויקבענה בצד ימין של הנכנס למעלית עש"ב.

ולפעד"נ שגם לרבינו מנוח ודעימיה אין זה דומה לפתח בית שער שחייב במזוזה, דשאני התם דחשיב כבית וקרינן ביה שפיר מזוזות ביתך. אבל בפתח שדרכו נכנסים למעלית הרי הוא סתם פתח הפתוח בקיר הפתוח

לאויר ומתחתיו יש עומק ולא מצאנו בפתח הפתוח לאויר שיתחייב בכניסה אליו במזוזה. וע"כ שפתח זה נעשה אך ורק לצורך המעלית וכיון שהמעלית פטורה אף הוא פטור. ויש לדמות זה לדין שתי סוכות של יוצרים שהחיצונה פטורה מן המזוזה, והכא גרע טפי. ועיין במה שחילק מו"ר זצ"ל (שם אות ד') בין דין סוכות יוצרים לבין פתח בית שער. והוא שייך גם לכאן ע"ש. (וכ"ש לפני הרז"ה (סוכה ח:)) דס"ל שבית שער הפתוח לבית שער יש לפוטרו ממזוזה וכמו שהסביר מו"ר זצ"ל (שם סי' ל"א אות א') בדעתו ע"ש. דה"נ בנ"ד.) ושו"ר בשו"ת באר משה ח"ב סי' פ"ח שכתב כן ע"ש.

והנה בפתח שבקומת קרקע לא כתב מו"ר זצ"ל שישים מזוזה בצד שמאל הנכנס למעלית שהוא ימין היוצא דפשיטא למו"ר שא"צ, משום דאזיל לשיטתיה (שם סי' ל"ב) שפסק כהסוברים שאין לשים המזוזה רק בימין הנכנס ואף פעם אין צריך לשים בימין היוצא. [והמחלוקת בזה נפלה בעיקר איך לפרש דברי המרדכי (הלכות מזוזה) הביאו בב"י (סי' רפ"ט) גבי פתח שבין בי גברי לבי נשי דהולכים אחר היכר ציר שכ' וז"ל, אומר ר"י דוקא בין גברי לנשי ששניהם עיקר ושניהם פתוחים לרה"ר אבל מבית לחדר או לעליה שעיקר תשמישו ומוצאו ומובאו מבית לשם לא אזלינן בתר היכר ציר אלא יניחנה בחדר דלצורכו הוא עשוי, ולהכי נקט מבי גברי לנשי. וכן מצאתי, "אפי' אחד פתוח לרה"ר ואחד אינו פתוח לרה"ר כיון דעיקר תשמיש כניסה ויציאה דרך שם לא משגיחין בהיכר ציר" עכ"ל. וסוף דבריו נראה שר"ל אפי' אם החדר או העליה פתוחים לרה"ר והבית אינו פתוח יש לשים בימין הכניסה מהבית לחדר. ועיין במה שהאריך בזה מו"ר (שם) ולבסוף פירש פירוש שלא יסתור לסברא הפשוטה. עש"ב. ולעד"נ דיש להגיה בדברי המרדכי וכן מצאתי "אם במקום אפי' והוא כמ"ש קודם לכן, וכותב שמצא למי שכתב כן, והיא דרך פשוטה ונכונה בדברי המרדכי. ומ"ש שעיקר תשמישו ומוצאו ומובאו כוונתו לפתח, שהפתח נועד לשם כניסה לחדר וזהו עיקר עשייתו. וכן פירש הגאון אב"ד דגלוגא הביאו הב"מ סי' רפ"ט ע"ש. והגם שלא ראיתי לאחד המפרשים שהגיה כן, כנלע"ד. וידוע הדבר שנפלו הרבה ט"ס בדברי המרדכי וזה יהיה כאחד מהם. ומה שכתב מו"ר (שם אות ה') ליישב מ"ש במסכת מזוזה (שם) אכסדרה שהיא לפנים מן הבתים ואין לה יציאה ממקום אחר נותן דרך יציאתו מן האכסדרה לבתים. ר' יוסי אומר דרך כניסתו מהבתים לאכסדרה ע"כ. ע"ש. הנה שם במס' מזוזה נחלקו חכמים ור"י גם בסוכה שהיא לפנים מן הגג ע"ש.

ובזה קשה לתרץ כמ"ש מו"ר. ובבבלי מנחות (לג:) גבי בית שער הפתוח לגינה ולקיטונית דר' יוסי אומר נידון כקיטונית וחכ"א נדון כבית שער. וקי"ל כרב ושמואל (ולחומרא) דמגינה לבית כו"ע ל"פ דחייב כי פליגי מבית לגינה דריו"ס סבר קיטונית עיקר ורבנן סברי גינה עיקר. ופרש"י בפ"י העיקרי מגינה לבית דהיכר ציר הוי בבית חייב. ומבית לגינה דהיכר ציר בגינה ע"כ. לדעת רבנן לא תקשי ממאי דקאמרי במס' מזוזה דאזלינן אחר הנכנס לבית. די"ל דמיירי התם דהיכר ציר בבית. (ובסוכה שהיא לפנים מן הגג דהיכר ציר בגג.) אך לריו"ס תיקשי דאמאי גבי אכסדרה ס"ל דאכסדרה עיקר וגבי גינה ס"ל דקיטונית עיקר. ונראה לכאורה דגבי גינה מיירי שיש לו מלבד הפתח הראשי מרה"ר לבית עוד פתח מרה"ר לגינה ולכן כיון שנכנס מרה"ר לגינה ומשם לקיטונית, קיטונית עיקר. וזאת הגם שלפעמים ורוב הפעמים נכנס בפתח השני ויוצא מן הקיטונית לגינה ומשם לרה"ר, משא"כ באכסדרה שאין לה פתח אחר וכלשון מסכת מזוזה הנ"ל. ועיין בחזו"א (חיו"ד סי' קס"א) שהסתפק אם הגינה מיירי בשיש לה פתח לחוץ או לא ע"ש. ומכאן ראייה שיש לה פתח לחוץ. אך יש לדחות ולחלק אחרת דגבי אכסדרה שנחשבת כחלק מהבית וכעוד חדר לבית לכן ס"ל לריו"ס דישים דרך כניסתו לאכסדרה. משא"כ בגינה שפתוחה היא ואינה מקורה, ההולך לשם נחשב כיוצא לחוץ והבא לבית משם נחשב נכנס, לכך ס"ל דקיטונית עיקר וכמ"ש הב"מ בכעין זה. ע"ש. ודו"ק. וכן ס"ל למרן הראשל"צ לעיקר הדין וכמ"ש בהליכות עולם (שם עמוד רצ"ט). ואה"ן הבא להחמיר ולחשוש לדעות החולקות ישים מזוזה בפתח המעלית שבקומת קרקע בצד ימין היוצא מן המעלית אך לא יברך.

אח"כ ראיתי בס' שכל טוב על הלכות מזוזה (סי' רפ"ו אות רנ"ח) שהביא מ"ש בס' נשמת אברהם חיו"ד (סי' רפ"ו) בשם הגרשז"א זצ"ל שיתכן שאין חיוב במזוזה לא בכניסה ולא ביציאה וגם לא במעלית עצמה כי אין כאן פתח וכניסה כי המעלית עוברת ממקום למקום ואינה עשויה לבית וממילא פטורה אע"פ שיש בה דע"ד. "וגם הפרוזדור או חדר המדרגות פטורים כי אין שם פתח אלא בור פתוח שא"א לצאת ולבא דרך אותו פתח אך ורק ע"י מעלית (שהיא כמו סבל שמעלה ומוריד את האדם) שמסתלקת תיכף מהפתח ושוב נשאר בור פתוח ולכן אפשר שאין זה נחשב לפתח. ואינו קבוע כסולם לעליה דחשוב כמדרגות. רק רואים את המעלית שעוברת ע"י חשמל כסוס שנושא תיבה זו והסוס צמוד ועומד לרשותו של בעה"ב לכניסה ויציאה מהבית

בכל עת ובכל שעה שהוא רוצה". אך אעפ"כ הואיל ובתורה כתוב מזוזות ביתך ולא נזכר פתח ומכיון שבזמנינו כך רגילים ליכנס ולצאת מהבית טוב לקבוע מזוזה בימין הכניסה לפרוזדור בלי ברכה עכ"ל. ומה שכתב בתחילה לפטור גם בכניסה לפרוזדור או לחדר המדרגות שאינו נחשב כפתח לא זכיתי להבין, דמה בכך שבויר פתוח לפנייהם מ"מ הנכנס מבור זה לפרוזדור וכו' דרך הפתח שפיר קרינן ביה דרך ביאתך ומזוזות ביתך. ופתח זה משמש לכניסה ויציאה. ומה שחילק בין זה לסולם של עליה כיון שהוא קבוע, קשה הרי סו"ס יש אפשרות ליטלו והיו גם נוטלים אותו כדאיתא בקידושין (פא.) (ועיין בביצה ט': ובתוס' שם) ואעפ"כ פתח העליה חייב במזוזה וה"ה הכא. (וי"ל.) וכ"ש שזהו דרך תשמישו והמעלית קבועה שם וכמו שסיים הגרשז"א. ומ"מ לחייב במזוזה בצד ימין של הנכנס למעלית מטעם זה נראה שאין לחייב דודאי המקום ההוא לא נחשב כבית ולא כבית שער. ודוק היטב.

המורם מכל האמור: פתח המעלית עצמה אינו חייב במזוזה. אך הפתחים הקבועים בבנין שדרכם נכנסים למעלית, מהקומה הראשונה ומעלה חייבים הם במזוזה כיון שנכנסים דרכם לחדר המדרגות שלפני הבתים, וישים המזוזה בימין הנכנס לחדר המדרגות ויברך על קביעתה. ולענין הפתח שבקומת הכניסה תלוי הוא במחלוקת הפוסקים והמחמיר לשים שם מזוזה בימין היוצא מן המעלית תע"ב אך לא יברך על קביעתה שם.